

JAZYKOVĚDA

Marie Čechová, Jan Chloupek
Marie Krčmová, Eva Minářová

STYLISTIKA

SOUČASNÉ ČEŠTINY

Institut sociálních vztahů
nakladatelství

Zařazení stylistiky v systému jazykovědných disciplín

Jazykovědná bohemistika /Nauka o českém jazyce/

1. Nauky o hláskách

Fonetika, fonologie, fonémika - nauky o zvukové stránce jazyka

Ortoepie - nauka o správné výslovnosti

Ortografie – nauka o pravopise

Grafémika - nauka o písemné stránce jazyka

Pojmy: foném – hláska, grafém - písmeno

2. Nauky o slově

Lexikologie, frazeologie – nauky o slově

Morfologie /tvarosloví/ - nauka o tvarech slov

Derivologie /slovotvorba/ - nauka o tvoření slov

Pojmy: pojmenování, slovo

3. Nauky o větě

Syntax – nauka o větě

Pojmy: výpověď, věta

4. Nauky o textu

Stylistika - jazykovědná disciplína, která zkoumá styl a výstavbu jazykových projevů na základě studia jednotlivých textů dochází k zobecnění zákonitostí

Textová syntax /syntax textu/– vydělila se od stylistiky, zajímá se nejen o výsledný text, ale o celý komunikační akt, hranice mezi tex.syn. a stylistikou jsou propustné

Praktická stylistika – učí stylizaci textů, především věcných

literární věda, literární teorie – jaz. disciplíny, které mají ke stylistice blízko – zabývají se ale jen texty uměleckými

Pojmy: jazykový projev/ komunikát, text

Pojmosloví stylistiky

Styl /obecně/ – vnější jednotný ráz díla, člověka, doby...

Jazykový styl – způsob výběru a uspořádání a použití **jazykových** prostředků

Stylistika – nauka o výběru a způsobu využívání **jazykových i mimojazykových prostředků a postupů využívaných v procesu komunikace** (na základě analýzy jednotlivých textů dochází k zobecnění zákonitostí stylizace jazykových projevů).

Zájmové oblasti stylistiky dělíme na:

1. **Nauku o stylizaci** - výběr jazykových prostředků
2. **Kompozici** – účelné a logické uspořádání látky a zároveň určení slohového postupu

Paradigma stylistiky – třída prvků, které jsou spjaty systémovými vztahy na jedné úrovni – soustava stylémů

Stylémy – prvky, pomocí nichž se text stylově aktivizuje / slang- kule, šprtat – prostě sděl., umělecký, termíny-odborný styl atd./

Syntagma stylistiky – zákonitosti spojování výrazových jednotek do uceleného textu, který je vnímán jako stylově jednotný - *přirovej ke kuchyni

Singulární styl – styl jediného projevu

Autorský styl (individuální styl)– jedinečný styl určitého člověka, ale existují typové podobnosti

Styl literární školy – styl uvnitř jedné skupiny (společné rysy jednotlivých autorů)

Dobový styl – příbuznost textů určitého období

Žánrový styl – podobnost stylu jednotlivých žánrů

Proces komunikace: /přenos informací, sdělení obsahu vědomí jiným lidem/

Komunikanti – autor /**produktor**/, příjemce/**recipient**/

Komunikační kanál – spojení mezi producentem a recipientem

Komunikát – jazykový projev, produkt komunikační činnosti

Text – komunikát jakýmkoli způsobem fixovaný/nejčastěji písemně/

Podtext - skrytá významová rovina textu

Kontext - text v sémantickém vztahu s jinými texty

Promluva/ výpověď – elementární komunikační jednotka, *Jazykový projev/komunikát je složen z výpovědí, je sémanticky uzavřená, realizovaná za konkrétních okolností v konkrétních podmínkách

Denotát – skutečnost, o níž komunikujeme –**společenská, přírodní, jazyková**

Metajazyk – dorozumívání se o jazyce

Jazyk /obecně/– systém znaků sloužící k dorozumívání a myšlení

Řeč – schopnost člověka využívat jazyka, děje se tak dvěma základními formami– mluvenou a psanou

Slohotvorní činitelé

Všichni činitelé, které určují výběr výrazových prostředků a ovlivňují výsledný styl komunikátu

Objektivní slohotvorní činitelé

Stojí mimo subjekt /původce/

1. Základní funkce komunikátu, cíl komunikace a tvůrčí záměr /intence/

nejzávažnější činitel, základní funkce je dorozumivací/komunikační, sdělná/, další specifické funkce jsou odborně sdělná a vzdělávací, direktivní /řídící/, uvědomovací a získávací, *persvativní* /přesvědčovací/, esteticky sdělná. Základní odlišení je funkce věcně sdělné a esteticky sdělné. Funkce velmi ovlivňuje styl textu /viz rozdělení stylů/ a základní vlastnosti textu /přesnost, míra odbornosti, objektivita informace, výstižnost, jednoznačnost, stručnost, obsahová úplnost/ i výstavbu /kompozici/

2. Ráz komunikátu

Ráz oficiální, polooficiální, neoficiální /soukromý, důvěrný/, je dán komunikační situací. Výrazně se projevuje ve stylu. Oficiální – slavnostní, veřejné projevy gratulační, oslavné, používá knižní prostředky, poetizace /např. vzdejme hold malíři x neutrální-připomeňme si malíře/, citace klasiků, frazeologie knižní, obrazná /metaforická/ přirovnání.

3. Situace a prostředí komunikace

Prostředí soukromé x veřejné, známé x neznámé, příznivost fyzikálních podmínek /velikost prostoru, hlučnost, prašnost, akustické podmínky/, vliv atmosféry, kvality a okruhu adresátů,

4. Charakter adresáta

adresát známý x neznámý, někdy počítání do prostředí /viz bod č. 3/, významný je i počet a /malý x velký/, intelektuální úroveň, vzdělání, sociální zařazení, věk. Někteří lingvisté zahrnují adresáty do subjektivních činitelů

5. Užitá forma komunikátu

komunikáty mluvené x psané. Mluvené jsou většinou nepřipravené, bezprostředně spjaté se situací, široké možnosti pro navazování kontaktu s adresátem, kontakt přímý /jiné jsou mluvené komunikáty v rozhlase nebo televizi/. Účinek mluvených projevů podtrhují vedle *lingválních* /jazykových/ prostředků také *paralingvální* /zvukové - tempo, hlasitost, dynamika, intonace/ a *extralingvální* /mimika, gesta/. Většinou hovorové prostředky, často ukazovací zájmena, eliptičnost větné stavby, nespisovnost.

U psaných toto nahrazujeme grafickou úpravou /volbou písma, barevností, členění textu/

S éra mluvených je hlavně styl prostě sdělovací, ostatní styly hlavně psané. Většinou dodržují kodifikovanou normu /výjimka osobní dopisy/. Svérázný charakter texty psané, určené k ústnímu přednesu.

6. Míra připravenosti komunikace.

Komunikáty připravené x komunikáty nepřipravené. Nepřipravené /nepromyšlený výběr výraziva, opakování, jazykové chyby, syntaktické chyby/ Komunikáty neveřejné jsou obvykle nespisovné. Velkou roli hraje zkušenost komunikanta a jeho schopnost kulturního komunikování, proto zasahuje i do subjektivních činitelů.

7. Užitý kód jazykové komunikace

Verbální x neverbální x smíšená komunikace. V praxi je komunikant přinucen k volbě kódu objektivně, tj. prostředím.

8. Téma komunikátu

Tradiční stylistika téma do objektivních činitelů nezařazovala. Ale: téma ovlivňuje vlastnosti komunikátu. Působí na styl, výběr výraziva /př. téma výroba benzínu x venkovská veselka/.

Subjektivní slohotvorní činitelé

Vycházejí z komunikujícího subjektu, při výrazném působení mluvíme o **stylu autorském nebo individuálním**

1. **Intelektuální a rozumová vyspělost komunikanta**
2. **Ovládnutí** kódu komunikace, tj. znalost mluveného a psaného jazyka /normu, kodifikaci, styly/
3. **Schopnost** metajazykového myšlení a jazyková uvědomělost komunikanta
4. **Kulturní** a společenský rozhled, životní zkušenosti
5. **Úroveň** všeobecného a odborného vzdělání
6. **Znalost** tématu jazykové komunikace, vztah k obsahu – souhlasné/nesouhlasné stanovisko, emocionální vztah k tématu
7. **Zaměstnání** a zařazení komunikanta k určité sociální skupině
8. **Povahové** a mentální vlastnosti komunikanta, momentální fyzický a psychický stav, připravenost ke komunikaci, temperament
9. **Věk** a pohlaví komunikanta
10. **Vztah** k adresátovi – dovednost přizpůsobit komunikaci adresátovi
11. **Osobní** sklony a záliby, vliv četby/ obliba citátů, aforismů, frazeologie, knižnost ve vyjadřování/, individuální rozdíly ve stylizaci, kompozici a celkovém stylu komunikátu jsou dány působením obou činitelů

Největší možnosti uplatnění individuality – sféra umělecká /autor vystupuje stylově nejvýrazněji, většinou záměrně/, běžně dorozumivací a některé žánry publicistické /analytické žánry – úvodník, komentář, glosa; a beletristické žánry – fejeton, reportáž/

V poslední době působí výrazně rysy, které omezují subjektivnost:

- ekonomičnost sdělení, snaha po úsporném, rychlém vyjádření – plyne z časového vymezení projevu, racionalizace komunikace, přizpůsobení verbální komunikace obrazové

Nejmenší možnosti subj. – odborný styl /mnoho termínů, přesnost vyjádření/ a administrativní /modelové vyjadřování/

Slohotvorní činitelé subj. a obj. jsou velmi důležití při komunikaci, ale většinou si je ani neuvědomujeme

Styl projevů mluvených a psaných

Mluvené projevy

Vnímány sluchem - využívají kromě **linválních jevů** (slova, věty...) také **paralingvální jevy** (zvukové - melodie, zabarvení hlasu, tempo řeči, rytmus, pauzy...) a **extralingvální jevy** (mimika, gestikulace)

- jsou situačně zakotvené, ze situace vyrozumívají další údaje k pochopení (*ty to vezmi tady a dej to tamhle*), často dialogické projevy

- umožňují bezprostřední vztah mezi mluvčím a posluchači (kromě TV, rozhlasu...)- možnost přizpůsobit se reakci posluchačů (zvolnit tempo, zesílit hlas)
- Emocionalita, pořádek slov - např. přesouvání jádra výpovědi - často středové (*Pak se teda rvali Eva s Pavlem na tom dvoře*)
- Zvláštnosti a odchylky od větné vazby
- Nekomplikovaná souvětí
- Kontaktové prostředky
- Parazitní slova

Styl prostě sdělovací, rétorický,publicistický

Psané projevy

Paralinvální a extralinvální jevy nahrazují grafickými prostředky- typem písma, členěním, někdy popsány lexikálně (řekla tiše, zavolal nadšeně..)

- Není bezprostřední reakce na skutečnost
- Volba jazykových prostředků uvědomělejší
- Skladebně složitější
- Většinou monologické

Styl odborný, administrativní, umělecký,publicistický

Funkční styl prostě sdělovací

Základní funkce: **prostě sdělná** (Havránek, Jedlička), **věcně informační** (K. Hausenblas)
Vzrůstá úloha mluvené řeči, ale pokulhává jazyková kultura mluveného slova

Dichotomie řeč mluvená x řeč psaná. Psanost se stala základním slohotvorným faktorem. Mnohosti stylů realizovaných písemně odpovídá jedinečnost strukturního útvaru (spisovná čeština), naopak jedinečnosti stylu (prostě-sdělovací) odpovídá četnost strukturních útvarů (dialekt, interdialekt, obecná čeština).

V mluveném projevu je důležitá dichotomie **veřejné x důvěrné vyjadřování**

Problémy ve výzkumu: těžko vytvořit ideální komunikační situaci, obtížné získat a uchovat záznam, pracovní přepis

Typy komunikátů prostě sděl. stylu

1. **komunikáty vázané na komunikační situaci** hic et nunc – běžně mluvené komunikáty v živé, aktuální situaci. To pravé prostředí pro mluvenou řeč je vytvářeno přirozenou situací, protože zde řeč nestojí v popředí zájmu, spisovná čeština je spíše nadbytečná, bývá oslabována vyjadřováním neverbálním - **řeč těla** /vliv kvality osobnosti, míra důvěrnosti.../
2. **texty mimosituační /sekundárně mluvená řeč/** – mluvčí i posluchač jsou přítomni, mluvčí formuluje svůj výklad podle svého vědění před komunikací a dle svých zkušeností mluvy. Typický pedagogický proces, vědecká a odborná přednáška, instruktáž. – mluva je často přerušována poznámkami a komentáři k problematice. Spisovné vyjadřování ještě
3. **převažuje převod psaného textu do mluveného /čte se/** - spisovnost je dána psaností pramene, toleruje se jistá míra přeřeknutí
4. **mluvená řeč jako součást literárního díla** – umělecká nápodoba řeči, někdy chybí chaotičnost a spontánnost a improvizovanost, často nespisovné
5. **smíšené komunikáty** – krátká sdělení, krátká vypravování. Rozlišujeme **primární a sekundární charakter komunikátu**, někdy se rozdíl stírají, např. při dlouholeté pedagogové praxi se jeho projev jeví jako primární, ale zakládá se na starších poznacích, které byly vyčteny z knih

Otázka, zda lze mluvit o prostěsdělovacím funkčním stylu: Protiargumenty:

- strukturní náplň není spisovný jazyk /ostatní styly se na něm zakládají/
- neřídí se komplexní normou, i kdyby, nebude veřejností respektována /ve školách se neučí krásnému hovorů/
- jsou zde mnohem více faktory řečotvorné- mnohem širší než slohotvorné faktory

Rysy konstituující prostě sdělovací

- situační vázanost - komunikáty souvisí bezprostředně se situací. Nahrajeme-li si záznam, většina posluchačů neví, o čem je řeč, velká mnohoznačnost / na ní založena jazyková komika, př. Dej mi pokoj./
- plně využívá extralingvální a paralingvální prostředky /liší se i podle nářečí/
- časté vyjadřování neverbální /užití jiného komunikačního kódu – posušky...různé důvody: neschopnost mluvčího vyjádřit se, důvody tabuové, citové.../
- neúplnost vyjádření – část sdělení vyplývá z bezprostřední situace a z kontextu, nemusí se vyjadřovat i za cenu porušení syntaktických vzorců/, zachovávají se prvky pro sdělení podstatné /epileptičnost /
- nadměrná explicitnost /pleonastická nadbytečnost/-opak neúplnosti, různé důvody, mnoho slov zbytečných, navíc

Dichotomie

- intimnost – veřejnost
- neutrálnost – emotivnost, rozdíly ve stavbě, vyjadřování citově zabarvené se projevuje rozporem větné formy a obsahu, např. oznamovací věty se vyjadřují (řečnickými) otázkami, zvolací věty oznamovací také otázkou, oznamovací věty kondicionálem, první mluvnická osoba znamená druhou (a šlapu) atd...-spontánní – částečně připravené
- přítomnost - nepřítomnost adresáta projevu, přítomností myslíme aktivní spoluúčast posluchače a jeho potencionální reakci. Přítomnost působí na syntaktickou strukturu, např. hojností a mnohotvárností apelačních prostředků / citové dativy-vám, ti, řečnické otázky, věty se zevšeobecňujícím podmětem vyjádřené predikací ve 2.os., tj, vykáním, tykáním, rozšiřujícím platnost predikace i na adresáta projevu, *př. Co naděláš* = s tím se nedá nic dělat, upozornovací věty typu vid'te, nemyslete si, nebojte se, poslouchej, že...
- monologičnost – dialogičnost, dialog -těsnější návaznost na situaci,
- spontánnost – částečná připravenost

Jazykové prostředky

Lexikální prostředky

kolokvialismy – hovorová slova a frazémy na pomezí spisovnosti.

preferance slov s velkým rozsahem a malým obsahem,

slova kontaktní -všechny typy modality (postojová, voluntativní, i jistotní)

citoslovce - vzjádření expresivity, *př. Pst, bud' zticha. Br, to je zima. Fuj, to je ošklivé.*, nebo kontaktní prostředek, *př. Hej, pojd' sem!*

zvýšená frekvence ukazovacích a odkazovacích prostředků,

snížená frekvence spojek

vysoká tolerance k výrazům nespisovným, profesním slovům, dialektům.

neužívají se výrazy knižní – příležitostně užití je aktualizované.

Hovorová vrstva velmi dynamická.

Syntaktická stavba

jednodušší, není vždy intonačně vymezena hranice výpovědi,

jádro výpovědi lze klást na začátek nebo do středu bez citového zabarvení,

nepřesné vyjadřování vztahů– snížená frekvence spojek, protože situace přímo odráží vztahy, nemusí se vyjadřovat, *př. Jak přišel ze Lhoty, tak ji neznal. /souvětí časové, podmínkové, příčinné, omezovací, přípustkové, /přednost polysémantické spojovací prostředky – že, když, co, často prosté řazení vět za sebou*

Konstrukční zvláštnosti

Samostatný větný člen :

Výraz, který stojí mimo větu, má nejčastěji vlastnosti podmětu, předmětu nebo přísl. určení ve větě, k níž patří a je zastoupen ve větné konstrukci výrazem zájmené povahy, *př. To prý je geniální člověk, ten Novák. Peněz, těch mám dost. Je tu opravdu krásně, u nás na horách.*

Parcelace /segmentace/rozčlenění věty /zvuková a grafická/, *př. Dostala dopis. Od otce. Cítím se unaven. Zvláště večer.* Důvody: snaha po zdůraznění, nedomyšlenost větné konstrukce – doplnění, zvl. v běžné mluvě

Vsuvky/parenteze

Části textu, které nepatří do jeho základní roviny, byly autorem vsunuty jako vedlejší informace, hodnotící poznámky atd. Bývají vyznačeny v textu zvukově/intonačně/

Elipsa/výpustka:

Nevyjádření části věty, která by měla být - podle modelové konstrukce- vyjádřena, *př. jedni čekají za vsí, druzí u lesa. v kavárně: Jednu černou!(myslíme kávu), Budeš hlasovat pro Karla nebo proti?*

Anakolut: vyšínutí z větné konstrukce

Důvod: konstrukční chyba, jazyková neumělost nebo nepozornost, *př. Víme, že člověk často, když dělá jistou práci poprvé, nejde mu dobře. /člověku, lidem –nejde dobře/*

Zeugma: spřežení dvou různých vazeb v jednu

Př. nemůžeme dobře rozumět a chápat vývoj/ rozumět čemu, chápat co/

Atrakce: skladebná spodoba

Nenáležité přizpůsobování tvarů sousedních členů, *př. vstal před sluncem východem,* Lexikalizované podoby se nepokládají za chybu, *př. vezmi kde vezmi, buď jak buď, dělej co dělej*

Kontaminace vazeb: křížení, směšování různých konstrukcí stejného, blízkého nebo protikladného významu, *př. Zamezila jim v tom válka /zamezit čemu – zamezila jim to válka, zabránit v čem – zabránila jim v tom válka/*

Apoziopeze: nedokončení věty, *př. Běž, nebo tě....*

Slovosled

Základním rysem je posouvání jádra výpovědi na střed a na začátek výpovědi – umožněno zvukovými poměry ve výpovědi, mluvená řeč „nastavuje“ - dodává výpovědi na konec

Kompozice

odpovídá podmínkám vzniku: volná struktura, nejsou myšlenkově uzavřené úseky, řazení motivů je asociativní, chaotické. Opakovanost s doplněním motivů vedlejších a dalších souvislostí. Vertikální členění se neuplatňuje, není potřeba pevně organizovat větu, souvětí i celý komunikát, absence komunikačních modelů - ustálený model se vytvořil jen v rámcových složkách soukromého dopisu a v kontaktních frázích.

Vztah mluvenostních prvků k ostatním stylům

Pomezí běžné a odborné mluvy – pracovní konverzace

Publicistický styl – signál bezprostřednosti sdělení

Umělecké projevy – zobrazovaná mluvenost

Funkční styl odborný

Pojmovost jako konstituující faktor projevu

Základní funkce: odborně sdělná

Cíl: jasná, přesná a relativně úplná informace, vést u vnímatele k vytvoření jednoznačné a úplné představy o předmětu sdělení, celistvost, vnitřní uspořádanost
recipient – ovlivňuje způsob pojetí tématu a hloubku zpracování

Dělení stylu

Styl vědecký /teoretický/: převažují odborné termíny, jednoznačné vyjadřování, jazyk je intelektualizován, stavba vět propracovaná, časté citace, odkazy, určený zasvěcenému odborníkovi

Styl prakticky odborný: často v administrativě a v popisech pracovních postupů (návodech), užívá ustálených prostředků, celých formulací, vyjadřování méně exaktní, určený základně poučenému

Styl populárně naučný: předpokládá nevelké znalosti z oboru, publicistické a beletristické prvky, více se parafrázuje než cituje, bohatá názorná přirovnání, grafy, nákresy, termíny a pojmy se vysvětlují, určený široké veřejnosti - popularizace vědy

Styl učební: nejen podat informace, ale navodit zájem, kontrolovat postup osvojení, spojuje požadavky odborné i didaktické

Styl esejistický: esej/pokus/ žánr odborné komunikace, na základě vědecké úvahy, estetičnost, subjektivita – význam osobnosti autora, posílený zřetel k recipientovi, prvky odborného i uměleckého stylu, bližší k publicistice, př.s.163

Rysy konstituující odborné projevy

- veřejná jazyková komunikace
- pečlivá připravenost
- rysy intertextovosti – pojmy i kompozice odpovídá úzu,
- základní forma projevu – monolog, tradiční rozdělení si málo všímá orientace rétorické
- situační nezakotvenost /směřuje k nadčasovosti, používání prezenta/
- absence expresivity a emocionality, zastírání osobnosti, malé individuální rozdíly
- textové modely /právnícké vyjadřování, popisný model v botanice/
- ekonomičnost vyjádření – zbavení textu redundantních/nadbytečných informací,
- mezinárodní terminologie a symboly /angličtina/

Rysy jsou tak výrazné a zákonitosti tak ustálené, že může být parodován (Divadlo Jára Cimrmana)

Základní slohový postup: výkladový, úvahový, modifikace popisného.

Slohové postupy se v odborném textu nemísí

Jazykové prostředky

Lexikální prostředky /slovní zásoba/

- odborné názvy /termíny/ české, mezinárodní terminologie /v 19. stol.a zač. 20. stol. snahy o vytvoření české terminologie paralelní k mezinárodní – dnes její částečný zánik, k porozumění termínu je třeba určitých znalostí o problematice, porozumění termínu je podstatné k pochopení problematiky, v populárně naučných textech se termíny vysvětlují, používají se české

- proces **determinologizace** /zobecnování termínu/ – výraz už není specifikován jen pro určitou oblast, dochází k přecházení termínů z jedné oblasti do druhé a užití termínu v nové souvislosti /např. publicistický styl- spektrum, stimulace (hmotná s., s. hospodářské činnosti), operace, systém, báze, struktura, stadium, odchylka
- **konkrétní údaje** /data, fyzikální a chemické značky, symboly matematické/
- **slovní zásoba** spisovná, neutrální, prostředky knižní, větší podíl slov přejatých, v populárně naučných textech a mluvených projevech slova hovorová
- **multiverbizace** /rozložení vazby slovesně jmenné/ - být projeven, provést výzkum, provést rozbor, vykázat zhoršení, provést analýzu, podat důkaz, projevit souhlas, mít platnost
- **nevlastní předložky** – utvořila se ustálená předložková spojení /za účelem, za příčinou, se zřetelem, v protikladu, v souvislosti, v důsledku.../
- **četnost spojek** - zejména složené /vyjadřují přesnější vztahy/-za tím účelem, aby; takovým způsobem, že; následkem toho, že
- **trpný rod** /pasivum-opisné i zvrtné/ - výzkum byl směřován, materiál byl ověřován, bylo dosaženo stanovené úrovně, zaznamenalo se...
- **tendence k nominalizaci**/mnoho substantiv/
- Stereotypnost v opakování slov

Syntaktická stavba/větná stavba/

- Složitá souvětí – odraz složitosti myšlenek a vztahů, průměrná délka souvětí 20 slov,
- syntaktická kondenzace - polovětné konstrukce /přechodníkové, infinitivní, přívlastkové a přístavkové/, využití dějových substantiv a adjektiv,
- přechodníkové konstrukce: *Jiní zase, jdouce ve stopách stylistiky Ch. Ballyho, zaměřené na zkoumání afektivně-emocionální stránky řeči, omezují i dnes styl právě na tuto stránku..... Uzavírajíce kvalitativní rozbor, shrňme, v jakém vztahu je celkově zobrazení prostoru k vyjádření složky časové a subjektivé...*
- **polovětné konstrukce přívlastkové** – jsou nejběžnější, vazby se slovesnými adjektivy na -ící, -oucí, -ený, -tý, -lý : *Stylem rozumíme charakteristický a jednotící princip výstavby projevu, uplatňující se ve výběru /ev. i přizpůsobení/ a uspořádání složek a nesoucí tyto rysy...*
- **polovětné konstrukce přístavkové**: *Širší je také ovšem předmět sémiotiky, nauky o znacích, a nauky o informaci, neboť ani ony nejsou omezeny jen na verbální komunikaci.*

Kompozice

- Vzniku předchází fáze přípravná (shromažďování materiálu, záznamy z experimentů, poznámky)
- Velmi promyšlená kompozice /odlišnost deduktivního a induktivního postupu/
- Horizontální členění - propracované, popisný název, zřetelné rozčlenění na úvod /obecnější charakter/, vlastní stat/řešení dané problematiky/, závěr/shrnuje myšlenky, někdy vyvrcholením textu/, kapitoly – přísně monotematické, začátky kapitol ostré/na počátku naznačení tématu, které se rozvíjí/
- Vertikální členění – propracované, prostředky usnadňující orientaci: doplňující texty /poznámky, odkazy mimo text, odkazy do textu, rejstříky/, různé typy písma dle závažnosti informace, mezititulky, marginálie, desetinné třídění, paragrafy, způsob citace je normován
- Specifický rys: spojení jazykové části s jinými kódy /schémata, náčrtky, grafy/

- Kompozice mluveného odborného textu: také velmi promyšlená, navíc kontaktová slova, navozující výrazy, odkazy zjednodušené, více příkladů, opakované vyjadřování téhož obsahu/aby posluchač neztrácel návaznost/, často i jiné kódy /zvukové, obrazové materiály.../
- jazyk odborného vyjadřování

Slohové útvary odborné komunikace

Slohový útvar = určitý konkrétní, vyhraněný typ jazykového projevu, je uspořádán podle určitých pravidel a má své charakteristické rysy, je zobecněný druh jazykového projevu, založený na tzv. slohových postupech

Liší se

- podle postupů, na kterých jsou založeny
- podle funkčního stylu, v kterém jsou zpracovány
- podle formy zpracování (písemná, ústní)
- podle počtu mluvčích (monolog, dialog)
- příklad: pro každý slohový útvar je příznačné téma

monologické: *na základě výkladového slohového postupu*

- disertace /rigorózní, doktorská, monografie/ - rozsáhlá vědecká rozprava, řeší složitý teoreticky závažný problém,
- studie-menší rozsah,
- pojednání– na menší ploše vědecké poznatky ucelenou formou
- výklad
- referát - informuje o výsledcích vědeckého bádání, vysvětluje, odborný i populárně naučný
- koreferát –text zaměřený na jediný aspekt problematiky, reaguje na předchozí referát
- přednáška

Na základě úvahového slohového postupu

úvaha – nalezení nového zorného úhlu na problematiku, úvahový slohový postup

esej – krátký text úvahový, beletrizovaná forma

Na základě popisného slohového postupu

odborný popis statický i dynamický /popis pracovního postupu, návod/

Hodnotící texty:

posudek – odborná analýza, opírá se o argumentaci

recenze – objektivním způsobem hodnotí text

kritika – vyhrocený, přísný pohled, jazyk je emotivnější, ale nemá být příliš subjektivní

Dialogické:

Diskuse, polemika, debata, příspěvky /diskusní, polemický, debatní/

Speciální útvary

Slovníky, encyklopedie

Metatexty /text z jiného textu/

Rešerše, anotace

Funkční styl administrativní

Základní funkce

1. Funkce řídicí /direktivní
2. Funkce sdělovací /zpravovací/
3. Funkce operativní /správní/

Dělení stylu

Společnost potřebuje pro své fungování administrativní činnost- systém úředního styku

Komunikáty administrativní korespondence

- **typ a)** organizace/instituce/ – organizace = obchodní korespondence
- **typ b)** organizace – jednatel = žádosti, předvolání, výzvy, sdělení, oznámení dopisem
- **typ c)** jednatel – organizace = žádosti, oznámení...
- **typ d)** komunikáty pro široký okruh adresátů = vyhlášky, směrnice, nařízení, zákazy, příkazy, výstrahy a jiná oznámení
- **typ e)** písemné komunikáty z administrativní sféry soudní, vojenské a právní = specifické typy

Rysy administrativní korespondence

- Vyskytuje se jen v písemné podobě
- profesionalizace stylu – výuka na ekonomicko-právně zaměřených školách /učebnice úřední korespondence-prototypy textů/
- neosobní, institucionální, subjektivita je považována za nedostatek, autor ustupuje do pozadí, adresát bývá zastřen
- snaha o věcnost, snadnost, rychlost, jednotnost vyhotovení, ekonomičnost a stručnost
- potlačuje se o variantnost, pestrost, expresivnost, názornost – odporovalo by
- Základní slohový postup: informační

A. styl dříve patřil do stylu odborného, hranice a. stylu s odborným a st. publicistickým není zcela zřetelná, zařazení je závislé na převládající funkci

Styl je ze stylistického hlediska málo atraktivní

Jazykové prostředky

Lexikální stránka

- Používá nerozsáhlé, ale **specifické slovní zásoby**
- **Zásadně spisovné, neutrální**, popř. knižní tvary /ne hovorové/
- **Hyperkorektní prvky** /snaha o podtržení spisovnosti/, př. reprezentanté, atleté, znovu se vrací výrazy zastaralé, př. stran, z titulu, potažmo, níže podepsaný, výše jmenovaný, jakožto, jakož i, a tudíž, knižní výrazy, př. dle/podle/, oproti/proti/,
- **Jednoznačná pojmenování, citově neutrální**, často víceslovná, termíny-vlastní terminologie, př. *odběratel, poplatník, urgence, faktura, splátka, daň*...také právní terminologie /*náležitost, nabyvatel, vyhotovení, stejnopis, nemovitost, dlužná částka*/, názvy, zkratky, zkratková slova, značky
- **Verbální substantiva**, př. *podání hlášení vedení podniku*
- **Deverbativní adjektiva**, př. *splatný, vypuštěný, vyhotovený, podepsaný, započatý, poskytnutý, zajišťující, realizující, odstoupivší, nahradivší*
- **Hodně infinitivů** – vhodný k vyjadřování direktivních příkazů a zákazů /nevstupovat, ...
- **Často nedějová slovesa být, mít, modální muset, moci**, voluntativní nutno, třeba, možno,lze, sloveso zajistit

- **Neosobní tvary sloves/3.os./**, zpravidla se vyká ,2.pl, odesílatel používá 1.pl., př. *žádáme Vás, zasiláme Vám*
- Často **multiverbální vazby**, př. *provádět sběr/dat/, konat poradu, vydat prohlášení, podat odvolání, udělat revizi,*
- **nepůvodní /sekundární/ předložky-** kvůli přesnému vyjádření údajů, př. *zásluhou, následkem, vlivem, v důsledku, vzhledem, v souvislosti, se zřetelem, za příčinou, na základě*
- **specifické užití zájmen tento, tato, toto** – bez uvedení čísla objednávky nebude tato proplacena, bez písemné objednávky výrobku, nebude tento doručen... /Tato zájmena jsou v češtině obvykle užívaná jen se substantivem

Syntaktická stavba

- velmi podobná stylu odbornému, vyjadřování působí méně obratně, někdy snaha vyjadřovat se přehnaně spisovně, působí šroubovaně, nepřirozeně
- úsporné, explicitní a jednoznačné vyjádření
- panely/bloky/, šablony - zařazují se do textu celé - rychlá a jednotná tvorba textu
- Potlačuje se souvislé vyjadřování – gramatické vyjádření, hesla, elipsy,
- Zhuštěné vyjadřování jednoduchou větou se jmennými konstrukcemi
- Ustálené obraty, spojení, fráze /předem Vám děkujeme za kladné vyřízení..., na základě Vaší žádosti, smlouva nabývá platnosti.../
- pasivní konstrukce, př. *smlouva byla vrácena, úkol bude splněn, byl přijat návrh, bude prohovořeno, bylo jednáno, bylo zmiňováno*
- nadbytečná stylizace- *Sdělujeme vám prostřednictvím tohoto dopisu /místo tímto dopisem nebo jen Sdělujeme Vám, že.../*, *Následkem nových platných předpisů /místo – podle nových předpisů/, dostavte se ve smyslu ustanovení /podle ustanovení/...*
- Specifické užití instrumentálu – často je sdělení uvedeno instrumentálem substantiva ve spojení s opisným pasivem /rozhodnutím rady Obecního úřadu ve Lhotě, šetřením případu bylo zjištěno, dotazem u XY bylo ověřeno, rozhodnutím bylo ustanoveno, výnosem bylo zveřejněno, vyhláškou bylo zamítnuto, přípisem bylo oznámeno.../

Kompozice

textová výstavba je velmi pevná

dodržování norem po stránce věcné i formální

textové vzorce, variabilita je nevhodná, celoevropské normy,

předtiskuté formuláře, dotazníky - vyplňuje se heslovitě bez slovesných přísudků- rychlost, formulační snadnost, jednotnost zpracování údajů, formát papíru, rozvržení plochy, grafická úprava

Slohové útvary administrativní komunikace

Žánrová rozmanitost

Textové

úřední dopis /normovaný/, soukromá hospodářská korespondence v poslední době – mnoho chyb, nedodržují normu, právně nepřesné

Žádost, životopis - pisatelé mnohdy neovládají základní normy zpracování, nedovedou formulovat věcně, přesně, přehledně – předmět výuky

zápis, posudek, podnikový dopis, oběžník, objednávka, hlášení, výkaz, zpráva, oznámení,

Zápis, protokol, rozsudek –naplnění pevného modelu konkrétním obsahem /právní oblast/ inzerát /hl.fce informativní/ - reklama /hl.fce.získávací a přesvědčovací/, pozvánka s.174

Heslové

schematické, rozčleněné do rubrik, soupisy, dotazníky, inventární i jiné seznamy, vysvědčení, poštovní tiskopisy, – výrazné grafické uspořádání

Některé útvary jsou společné pro administrativní i jinou stylovou oblast

Funkční styl publicistický

Základní funkce

- Funkce sdělná / informativní, komunikační/,
- Funkce ovlivňovací, přesvědčovací a získávací/

Velmi dynamický styl- stále se vyvíjí, odpovídá době, společné rysy s odborným, s novými vnějšími podmínkami společenskými nová podoba. Vyvíjí se od antiky – řečnictví, nejvíce souvisí s ostatními styly. Publicistika – mezilidská komunikace informující o aktuálních společenských a politických událostech a komentující je, široký tematický záběr.

Úkol: rychle, výstižně, co nejúčinněji informovat adresáta různého sociálního zařazení, věku, vzdělání

Dělení stylu

Publicistika psaná/novinářský, žurnalistický styl – styl textů periodického tisku/

Publicistika mluvená /pořady vysílané TV, rozhlasem/

Rysy publicistického stylu

- **Rychlý vznik komunikátů**, často s minimální možnou přípravou = modelovost vyjádření (kompozice novin, rozsah a sled, umístění rubrik, v Tv – pravidelný sled informací)
- Ale cílevědomé **porušení modelovosti** – nové, stylově atraktivní vyjádření
- dvojpólovost - **automatizace a aktualizace**: ustálené obraty – automatizace jazykového vyjádření /podobně pouze administrativní styl/ x obměňování - výrazně působí svou novostí
- bezprostřednost, přesvědčivost
- maximální srozumitelnost, sémantická jednoznačnost
- významný ekonomický faktor – snaha prodat tisk

Jazykové prostředky

Lexikální stránka

- základem – neutrální spisovný jazyk,
- přibývá odborného, profesního vyjádření a zároveň hovorovější
- osobité výrazové prostředky publicismy/ žurnalismy- slova politicko společenského charakteru – masmédiu, mechanismus /ústavní, tržní/
- metajazykový charakter vyjádření -nespisovné výrazy, které si autor uvědomuje jako nespisovné, dává do uvozovek, př.nahlédnutí hlouběji „pod pokličku“, směrnice nestačí jen „hodit na papír“
- obrazná vyjádření - založeny na využití konotovaných významů,
- pozná se kladný nebo záporný vztah autora ke sdělení
- metafory, metonymie, synekdochy, – jednoduché, dají se snadno dešifrovat, př. *lidské moře*
- personifikace: spojení neživého činitele děje s činností příznačnou pro živé tvory, př. *lesy žalují, čísla hovoří*,
- metaforické přirovnání , př. *nešvar vybuchelý jako plevel*
- Obrazná pojmenování nová se časem zautomatizují, při častém užití – novinářská klišé, př. *ovzduší přátelství a porozumění, ochlazení vztahů, start do nového roku, otevírají se brány výstaviště, zápas/boj/bitva o Temelín...*

- profesní výrazy a termíny – v publicistice se rozšiřuje význam, př. *spektrum/fyz./spektrum nových úkolů, stimulace /biol/, hmotná s., s.soukromého podnikání, filozofie/trhu, podnikání/mantinel, diskuse se vymanila z mantinelů*
- přejatá slova – př. *leadr, boss, know-how*
- módní slova -výrazy odrážející dobu vzniku: *neprůchodný, dopad /ekonomiky/ scéna, /politická, senátní, bankovní/*
- hodnotící adjektiva, př. *palčivé otázky, drtivá porážka, bouřlivé ovace,*
- Frazémy lidové, př. *připsat k dobru, být trnem v oku, do slepé uličky, klepat na dveře* aj
- Frazémy kolokviální - jsou vlastní spontánní běžné komunikaci, př. *být jako ze škatulky, mít na kahanu, udělat kotrmelec, dávat všanc, mlet svou, pod psa*
- sportovní frazémy, př. *proměnit šanci, ladit formu, proměnit šanci, zmařit naději*
- knižní frazémy, př. *spatřit světlo světa, přilévat oleje do ohně, alfa a omega, obětní beránek, lví podíl, Damoklův meč, trojský kuň, být v jámě lvové, vstát z mrtvých, nést trnovou korunu*
- Frazémy publicistické - ustálená spojení, která vznikají v publicistické komunikaci nebo ve sféře společenské, politické, př. *zorný úhel, klíčový význam, očitý svědek, horká půda, naplňovat cíle, stát se předmětem zájmu*
- Inovace frazémů - obměna původně ustáleného spojení, př. *dvakrát měř a jednou stříhej, člověk nad zlato, až se léto zeptá,*
- Výrazy zobecňující sdělení - neurčitost, povšechnost, obecnost, př. *zdroje, síly, živly, masy, veřejnost, fórum, odpovědná místa, struktury, subjekty, zainteresovaná místa, důvody: neinformovanost, snaha o diskretnost, nedůležitost, protichůdná tendence ke konkrétnosti*

Syntaktické prostředky

- Parenthese -vyjadřující postoje jiných, př. jak je známo, jak se lidově říká, jak říká staré české přísloví, jak někdo napsal, řekl, uvedl, připomněl - uplatňují se citáty
- Specifický shodný atribut- jednoduchost, stručnost, přímost, př. výkonová bilance, finanční rok, vývozní úkoly, tunový plán, devizová situace, tenisový bronz, průzkumový barometr, pohárová středa
- Kondenzační prostředky - konstrukce s nepůvodními předložkami, př. v rámci, v zájmu, u příležitosti, v duchu, v okruhu, na úseku
- hromadění genitivních vazeb, př. účastníci londýnského zasedání pracovní komise světového kongresu mírových sil jednali o...

Kompozice

- výrazný titulek, nadtitulek, podtitulek, mezititulek, titulky – tvůrčí přístup pisatele, dva typy titulků – 1. co nejstručněji maximální množství informací, př. v dubnu levnější uhlí, 2.částečná informace, vzbudit pozornost k dalšímu obsahu, př. odpověď na kritiku, dárek matkám, druhý je účinnější
- Zvýraznění prvního odstavce – lead, úvod k dalším informacím
- Často první část textu na první straně, zbytek dál
- text z textů - některé texty poskládané z přímých řečí a průvodních uvozovacích vět, př. *žádný z našich klientů objednaný zájezd neodřekl, sdělili našemu listu ředitel cestovní kanceláře X, pan Y. „Včera s námi odletěla další skupina turistů,“ dodal“ To, k čemu došlo na Nilu je strašné, ale jedná se o nepředvídatelnou nehodu. Stejně jako kdyby vykojil vlak či došlo ke srážce autobusů,“ uzavřel ředitel. Podle něj jsou zájezdy do Egypta na letošní sezónu zcela vyprodány.*

Mluvená publicistika

- Průvodní negativní rysy mluvenosti – přerěknutí, opakování výrazů, výplňková a nefunkční slova, příliš vysoké tempo projevu
- prostředky paralingvální (popř. extralingvální)
- Kontaktní prostředky, oslovení, řečnické otázky, opakování téhož vyjádření, *př. rozhodl jsem jak jsem rozhodl, co bylo uvedeno, bylo uvedeno, senát je senát*

Slohové útvary /žánry

Velké odlišnosti žánrů /př. politická od sportovní publicistiky/

S dílčími funkcemi (sdělnost, vzdělávací, uvědomovací, přesvědčovací, získávací) souvisí volba slohových postupů a útvarů (informační..... , výkladový, úvahový)

Druhy žánrů

1. Zpravodajské

- publicistická zpráva: klasická, stručná, výstižná, první část – nová akta, pak zpřesňující údaje krátká zpráva (noticka)
- rozšířená zpráva (článek): informace průvodní, doplňující, také postup vyprávěcí, publicistický/novinářský referát (riport): zpravodajský útvar, úplné přiblížení skutečnosti
- oznámení: údaje o akci, která proběhne
- výzva: oznámení mobilizující k účasti
- komuniké: hlášení nebo oznámení o konání významné akce a výsledku, propracovanější stylizace, vyšší míra intelektualizace
- interview: dialog, subjektivní, zveřejnění názorů
- inzerát: modelové vyjádření, heslovitost, strohost, přemíra zkratk, výjimka seznamky
- reklama: funkce ovlivňovací, přesvědčovací, získávací
 - extrém manipulace s adresátem, komercialita, vnucování, předstíraná empatie. Motivační chování adresátů – touha po životní harmonii, trvalých hodnotách (prosté nebo metaforické přirovnání, př. – sony – vaše hvězda, octávia – škoda s novou tváří, otázky a odpovědi, př. únava? Apatie? – to chce vitamíny, imperativ, výzva, př. objednejte si denní tisk, spojte s liškou, metafory, př. v bouřích finančního světa představujeme sílu a tradici, anafora, epifora, př. jsou věci, ze kterých se mohou vaše děti těšit týden... jsou věci ze kterých budou mít užitek po celý život, vtip a pointa , hra s jazykem, př. boty pro bosé – boty pro bosse, s Teslou mě baví svět, což takhle dát si Senát, hodnotící atributy omezené, opakují se, př. ceny – super, úžasné, neskutečné, neuvěřitelné, exklusivní, fantastické, špičkové, bezkonkurenční, zázračné, neodolatelné)

2. Analytické

- úvodník, komentář: nejtypičtější, další fakta o události, o níž základní informace proběhly, událost osvětluje, analyzuje – první stránky novin, zveřejňují i postoj - ovlivňují
- glosa: komentující poznámka k události, o níž už byly základní informace podány
- novinářský posudek, novinářská recenze, kritika: komunikace odborná
- projev, proslov, řeč, diskuse, debata, polemika

3. Beletristické

blíží se stylu umělecké literatury, prolínání několika slohových postupů

- reportáž: svědectví o události, líčení skutečnosti, autor je bezprostředním svědkem
- novinářský fejeton: kritický, vtipný, humorný, ironický, provokující
- črta, sloupek

Funkční styl rétorický

Základní funkce:

1. **propagační** (pasivní vnímatel)
2. **přesvědčovací** (argumentace na aktivního vnímatele)
3. **agitační** (posluchač očekává pouze formulaci názorů)

Funkce je vždy přítomná, ovlivňuje obsah textu včetně argumentace, jaz.i nejaz. prostředky

Umění promlouvat/rétorika vzniklo v řeckých osadách na Sicílii – 5.stol.př.n.l., občan měl právo a povinnost vyjadřovat své názory a veřejně promlouvat. Rétorika zahrnovala umění argumentace i osobnost (i etika). Rétorika – obecná nauka o úspěšné komunikaci, mluvený projev jedince s přirozenou nebo delegovanou autoritou, obrací se ke kolektivnímu vnímateli, společensky závazná, předem připravená (zahrnuje konstruktivní dialog, polemiku, diskusi, obchodní jednání)

Rysy řečnických projevů

- má stylovou normu, řečník má technickou průpravu
- projev jasný, konkrétní, srozumitelný, přiměřený situaci, působivý, účinný, působí na intelekt i na city,
- Kontakt s kolektivním adresátem - fyzicky přítomný posluchač -dialog s mlčícím, kolektivním partnerem – je třeba aktivizovat, navodit kontakt, pozitivně ocenit, *př. Jsem velice rád, že jsem mezi vámi a jsem velice rád, že mohu promluvit na vašem setkání*
- řečník předjímá reakce, přibližuje jazyk, zřetel k adresátovi při volbě argumentu a příkladu
- oceňovaná originalita tvůrce
- názornost projevu (příklady, paralely, konkrétní přirovnání), výrazová zjednodušení
- řeší se délka, intonační jádra

Jazykové prostředky

Lexikální, syntaktické a stylistické prostředky

spisovnost, pomezí knižnosti, hranice hovorovosti

A/ vyjádření obrazná /souhrnně se nazývají tropy/:

- metafora – *otevírají se před námi dveře nového života, vstoupíme na práh budoucnosti, vítr zpívá, venku přšelo listí...*
- metonymie – *píseň mládí, dopil číši života, sklony kfrázím /něst pochodeň poznání, vtisknout pečeť doby, škola nás přijímá s otevřenou náručí...*
- synekdocha /někdy uváděná jako odrůda metonymie/ - *naše kroky nás přesvědčují o správnosti, překročili jsme práh evropského společenství*
- personifikace /zosobnění, zživotnění/ - *slunce se směje, mračí, léta utíkají, čas nám prozradil...*
- epiteton /básnický přívlastek – založený na obrazném – metaforickém přirovnání, má jinou funkci než běžné přívlastky – vede k poetizaci textu / citové a estetické ozvláštnění/ - *blankytné páry, bouřlivý rok, prázdné a zalykávé ticho, stříbrná řeka...*
- přirovnání -slouží ke zdůraznění přirovnávaného, *problémy se kupí jako těžké břemeno, projev rychlý jako vodopád / metafora vodopád slov/, někdy se frazeologizovala: hluchý jako pařez, němý jako ryba...*
- eufemismus /zjemnění/ - *odešel /zemřel/, ale zůstala po něm jeho práce*

- litotes /zjemnění/ - označuje se jako opak hyperboly, negování negovaného – dvojí zápor – *nemohu tady nezveřejnit, nesmíme nereagovat, nemůžeme si nevšímat*
- hyperbola / nadsázka/ - zveličelý – nepravdivé tvrzení – *už jsem to stokrát říkal, tisíckrát si můžeme slibovat...*

B/ stylistické figury vzniklé hromaděním výrazů /opakování stejných slov

- **anafora** / opakování stejných slov na začátku dvou nebo více větných celků nebo jejich částí – v současném stylu školy, v současném stylu života a nakonec i v současném stylu naší společnosti je nutné..., mohli jsme přijít, mohli jsme diskutovat, mohli jsme se svěřit se svými problémy...
- **epifora** /totéž na konci/ - představy jsou přehnané, touhy jsou přehnané a naše myšlenky a plány rovněž přehnané
- **epanastrofa** /opakování slova nebo slov z konce hned na začátku dalšího – Objevuje se nová skutečnost, skutečnost se mění před našima očima.... jsou to plány smělé. Smělé, ale reálné...Obracím se dnes na vás na všechny. Na všechny, kteří se shromáždili...
- **epizeuxis** / slovo dvakrát hned za sebou/ - stále a stále mějte na paměti, máme nové a nové úkoly, těžce přetěžce jsme se vyrovnávali, i ve stylu prostě sdělovacím - dobře, dobře, už to vím...ano, ano..
- **tautologie** /dvojí nebo několikeré vyjádření téže věci –... my všichni, všichni přítomní v sále, mladí i staří jsme se sešli...

C/ figury typicky řečnické

- **řečnická otázka** – dvojí druh: a/ je otázkou jen **formální**, řečník ani posluchači odpověď nečekají, neboť už sám projev a postavení otázky v návaznosti na kontext odpověď obsahují – *A copak ještě můžeme žít po staru?* / z kontextu je jasné, že nemůžeme/, b/ otázky, za nimiž hned **následuje řečnickova odpověď** /*Že máme velké potíže? Ano, je to pravda. Potíže jsou velké, ale...*
- **oprava/korekce/ řečeného** – *Nevím, jak vám mám vyjádřit poděkování. Vlastně ne poděkování, ale hlubokou úctu, vděčnost...*
- **výpovědi signalizující příští sdělení** : jistě nevíte, že...bude vás určitě zajímat, že...jsem povinen vám sdělit, že.... – je to prvek kontaktní, ale cílem není kontakt, nýbrž navození pozornosti
- **ironie**
- **enumerace** (výčet)
- **paralelismus** (vzájemné srovnávání dvou jevů)
- **triáda** (první příklad, druhý negativní příklad, třetí zobecněný příklad)

D/ prostředky mluvenosti a ostatní řečnické prostředky

- oslovení
- užití 1.os. plurálu /řečník se ztotožňuje s posluchači/ - my všichni si myslíme, že nemůžeme zůstat lhostejní
- použití citátů, frazeologie
- Intertextovost – propojení s jinými texty – citace (citace autorit), parafráze
- regrese (zpětný postup)
- názorná přirovnání, faktografické údaje

Kompozice

Fáze: příprava – invenční a dispoziční (tématickou) zapamatování, vlastní přednes Vertikální členění řečnického projevu. Důležité pro orientaci v myšlenkách, hierarchizace závažnosti

argumentů, explicitně/ vnějškově vyjádřené vztahy a hodnocení, *př. upozorňuji zvláště na.... , nejdůležitější je ...*

Žánry řečnické komunikace a jejich normy

1. **Politické řeči** : programová prohlášení, oficiální vyjádření, agitační projevy – nedlouhé, náročné prostředky, expresiva, klišé
2. **Soudní řeči**: řeč žalobce – obhájce- liší se zorným úhlem, akcentace argumentů
3. **Duchovní řeči**: součást obřadu, problémy morálky, homilie – výklad myšlenky, v křesťanství – výklad Písma, příležitostné řeči – k jubileím světců, stále vzrůstá komunikativnost
4. **Odborné řečnictví** – do popředí prezentace tématu
5. **Příležitostné řeči** – velmi krátké, modelové, často je tvoří odborník - slavnostní proslovy, řeči svatební, jubilejní, smuteční, řeči spojené s profesní činností, zahajovací a ukončovací projevy, řeči méně veřejné - přípitky

V současnosti se role řečnických projevů zvětšuje, neexistuje obecný návod.

Funkční styl umělecké literatury

Základní funkce

Estetická – podněcuje představy, působí na citovou stránku, obohacuj evnitřní život

Sdělná - obsah textu – jediný styl, kde není sdělná fce primární = funkce jsou v rovnováze

Poetika – nauka o tvaru literárního díla, popis osobitých prostředků uměleckého vyjadřování, kompozice, jazyk, nepřímá pojmenování, figury, metrum, rým, jazyková kompozice

Autorský styl: zjišťujeme stylistickým rozbořem spojeným s konfrontací textů s přibližně stejnými objektivními slohotvornými činiteli, tvořenými různými autory, výsledek – odhalení typických rysů jednotlivce

Slohové postupy

jsou smíšené: vyprávěcí postup /epický text/, popisný a úvahový postup /lyrický text/

Rysy uměleckého stylu

- Subjektivita a emocionalita, navozují citovou atmosféru a vedou k prožitku.
- Často sémantická nejednoznačnost, každý může pochopit jinak-dle svých prožitků a může si obsah konkretizovat.
- Sdělení jsou často obsahově neúplná – nutí k zamyšlení.
- Dějovost.
- Novost obsahová i formální, bohatá výrazová synonymie,
- Záměrná poetizace sdělení /poetizace je spojena s individualitou autora, je dobově proměnná/
- Dílo je uzavřený celek

Jazyková stránka

Zaměření na jazykové vyjádření, dříve zjevná poetizace, v dnešní době uvolnění hranice, spisovný jazyk není měřítkem hodnot díla

Hláskoslovná stránka

- neobvyklá hlásková seskupení – hlásky stejné či zvukově podobné,
- zvukomalebnost (*čuchat, šťourat, řafka...*), onomatopoická citoslovce (*vrčet, syčet...*)
- může být i kumulace slov stejné délky (Jan Werich - Chlap, vnuk, pes a hrob: jen jednoslabičné- *Žil kdys kdes chlap. Dá se říct těž muž či kmán, jak kdo chce. Já ho zvu chlap. Nu a on krad, ten chlap. Krad co moh a kde moh. Zvlášť když měl hlad*)
- **Paronomázie:** opakování výrazu ze stejného kořene: /SVĚT/SVĚT-lo/SVĚT-lonoš/ SVĚT-luška/ SVĚT-lice/ SVĚT-obol/SVĚT-ák (V. Nezval/

Lexikální stavba uměleckých textů

- od 60. let obecná čeština signál svobody uměleckého díla, nastupující generace – destrukce ustálených norem, rozporuplnost a provokativnost textu, Možnosti využití slovní zásoby je neomezené
- bohatá výrazová synonymie, široký slovník, index opakování nízký – snaha o disimilaci (neužívat téže pojmenovací jednotky)
- text výrazově sourodý -užívání lexémů se stejným stylovým příznakem - ojedinele texty celé nářečím, většinou jen dialogy, jednotlivé nespisovné lexémy

- **Enumerace** /výčet: kumulace koheponym -výrazů slov souřadných -*pestrá nádhera hořců, bílých pryskyřníků, žlutých fialek, macešek, jestřábníků, kopretin....* (I. Olbracht str.231)
- Lexikální **poetismy** (umělecká synonyma): lexémy se stálou stylovou hodnotou – *luna, oř, vesna, jako poetismy působí také slova knižní a zastaralá, např. pažit /trávník, sivý/šedý, prodlévat/pobývat někde, skanout /stéci/uzříti /uvidět/, zurčet/bublat/, halit /zakrývat/, perut' /ptačí křídlo/*
- **Dialektismy** - slouží k charakteristice postav a prostředí, v současné době je jich méně
- **Autorská slova**: – zvyšují estetický účinek textu - *Běží, běží /plavovlasá./ Běží pořád běží /smavovlasá./ A ještě běží, běží samovlasá/ a zpívá nestoudnosti* (O.Mikulášek) a další- str 233
- **Neologismy**: str. 233
- **Kolokvialismy**: hovorové výrazy
- **Frazeologie** lidová, knižní
- **Archaismy a historismy**
- **Výrazy s příznaky jiného stylu**
- **Citáty, narážky**
- **Výrazy expresivní** – kladné i negativní
- **Polysémická slova** /*sebrali se a nechali houf špačků v popelníku/*
- **Homonyma**
- **Paronyma**
- **Antonyma**
- **Obrazná pojmenování** - implicitnost a explicitnost – některé souvislosti jenom naznačuje = Podněcuje aktivitu čtenáře
Metafory
metonymie
synekdochy
personifikace
Přirovnání – názorná a metaforická,
- **opakování slov** – motivované, emotivní, opakování slov na menší ploše textu str. 2

Syntaktická stránka

- Velmi variabilní, 2 tendence: **osamostatňování části výpovědi (parcelace) a naopak** /nesouvisející informace do jediného větného celku/ str.225
- v lyrice zrušení interpunkce, kontrast mezi členěním větným a členěním na verše str.226, obměny slovosledu, postpozice shodného atributu str.226
- **asyndeton** (bezespoječné přičlenění vět), **polysynton** (nadbytek spojek),
- **Syntaktické figury: epizeuxis, anafora, epifora, apanastrofa**, kumulace slov
- **SVČ, reliéfizace, segmentace, parenteze** (vsuvka), **elipsa, kontrakce, osamostatňování**
- **zeugma** (spřežení vazeb),
umělecké se stávají až tehdy, užije-li je autor jako prostředek poetizace

Kompozice

- Dokonalá propracovanost, zvýrazňuje některé momenty, jiné potlačuje,
- obsahuje místa neurčitosti, vytváří napětí
- v současnosti individualizace autorského stylu

Horizontální členění textu

Titul – součást textu, dnes nenaznačuje obsah, má obrazný charakter, **členění na kapitoly, díly**, v dramate - **jednotlivé výstupy**, v lyrice -**strukturace slok a veršů, čísla sbírky** – tvoří myšlenkový a formální celek

Vertikální členění textu

v lyrice – **veršová stavba** (umístování klíčových slov na konec verše)

V epice – **pásmo vypravěče, pásmo postav**, dnes se ostrá hranice ruší - **nevlastní přímá řeč, nepřímá řeč, polopřímá řeč,**

smíšená řeč – str.220 –221, ruší se tradiční členění pasáže monologické a dialogické, nejzazší mez – zrušení rozdílu vypravěče a postavy, pohledy autora a postav se mění bez vnějších signálů, dojem fragmentálnosti/ útržkovitosti

Způsoby reprodukce projevu

přímá řeč: doslovné znění řeči postav. Klasická přímá řeč je označena uvozovkami: „*To je nádhera,*“ *řekne dívka,* „*vy tady máte houpací křeslo.*“

nevlastní přímá řeč: přímá řeč bez interpunkčních znamének. V textu je odlišena většinou spojovací čárkou.

Nepřímá řeč: představuje vlastně řeč autora v rámci pásma vypravěče.*př. Míša věděla, že Olda s Marií kdysi před ní chodil. Říkal o ní, že je hrozná husa. Ale kdovíco teď říká v Praze o Míše...*

polopřímá řeč: doslovně vyjádřená řeč či myšlenka postavy zapojená bez uvozovacích znamének do pásma vypravěče. Není graficky oddělena. Formálně splývá s řečí vypravěče. Je ve 3.osobě.*Obálku s několika stovkami ukryla v prádelníku. nyní stejným způsobem skryla i Chobotův dopis. Neměl na to právo! Vůbec si nedovede představit, co zavínil. Jen kvůli němu se pohádala s nejlepší kamarádkou. Podezírala Chobota. Vyhýbala se mu.*

Žánry uměleckého stylu dělení podle obsahu a kompozice

Epika

spjata s dějem – základ vyprávění, časové a příčinné souvislosti. Části: zápletka, vyvrcholení, rozuzlení, různý rozsah (anekdota – román–řeka), spojení několika sloh.postupů – vyprávěcí, úvahové, popisné (líčení-uměl.popis).

veršované:

- bohatýrská píseň (bylina, o činech bohatýrů)
- historický zpěv (o historických událostech)
- epos (rozsáhlý děj)
- legenda (vyprávění o životě a skutcích světců, zázraky)

veršované i prozaické:

- báje (mýtus) - pokus o výklad světa, přírodních jevů; hrdinové=bohové
- pohádka – děj nepravděpodobný, nadpřirozené bytosti, dobro vítězí nad zlem
- pověst – o minulosti, jádro pravdivé + fantazie, váže se k určité osobě, místu
- bajka – ze života zvířat či zosobněných věcí - jednájí jako lidé, mají lidské vlastnosti; mravoučný závěr (pointa)

prozaické:

- povídka – kratší příběh, většinou časově i místně určen, více osob i dějových linií
- novela – střední rozsah, soustředěn na jednu událost, epizodu ze života, překvapivý závěr
- román – větší rozsah, řada událostí soustředěných kolem společného jádra, mnoho postav i dějových linií

- novinářská próza – fejeton, reportáž

Lyrika

Druh literatury vyslovující subjektivní básnickovy pocity, jeho úvahy, myšlenky a nálady, představy, upřednostňující monologické vyjádření v první osobě, často velmi výrazná poetizace

Slovo „lyrika“ je odvozeno z řeckého pojmenování veršovaného zpěvu doprovázeného hrou na lyru. (lyrika melé = lyrou doprovázené verše)

Lyrika nezachycuje časovou následnost událostí, své téma rozvíjí v časově souběžných obrazech.

Většinou neobsahuje děj, byť může obsahovat některé epické prvky jako jsou náznak děje, postava a prostředí.

Drama

Patří spolu s lyrikou a epikou mezi základní literární druhy a žánry. Je založeno na dialogu, repliky – poznámky k pohybu, gestikulaci. Existuje mnoho přechodů - knižní drama, lyrizovaná próza.

V minulosti bylo obvyklé především divadelní scénické provedení, v současnosti se objevuje i ve filmu, v rozhlase a televizi a v dalších formách audiovizuálních děl.

Příběh se vypráví pomocí dialogů a monologů.

Klasické divadelní drama zachovává jednotu místa, času a děje.

Postup dramatu:

- expozice - uvedení do děje (vytváří nezbytné předpoklady k porozumění ději)
- kolize - zařazení dramatického prvku (rozpor nebo konflikt), který vyvolává dramatické napětí a potřebu jej vyřešit
- krize - vyvrcholení dramatu
- peripetie - obrat a možnosti řešení
- katastrofa - rozuzlení a očista

Stylistické hodnocení jazykových prostředků

Jazyková/vyjadřovací složka- výběr jazykových prostředků, jejich uspořádání předpokladem slohového výběru je existence dvou nebo více prostředků majících podobný význam nebo plnících stejnou funkci. Tuto možnost slohového výběru poskytuje čeština ve všech svých jazykových rovinách.

V rovině hláskoslovné

Ze slohového hlediska jsou hláskové varianty buď slohově rovnocenné (je jich málo - škrabat/škrábat, umyvadlo/umývadlo....), nebo slohově diferencované

Slohově diferencované varianty:

a/hláskové varianty uvnitř spisovné normy a b/varianty na ose spisovnost –nespisovnost /většinou v základu slov/

varianty: **í/é** /polívka/polévka=neutr/hovor/, **ý/é** /světýlko/světélko, **děle/dýl**/, **ě/í** /hřmět/hřmít/, **ej/ý** /rýpat/ rejpat/, na začátku slov – **protetické v-** /vořech/ořech/, **ou/ú** /ouřad/úřad/; na konci slov **e/0**/podoby s e jsou knižní- *jedenácte/jedenáct, hůře/hůř*, výjimka je *přece/přec* e je neutrální/

V rovině tvaroslovné –a/tvarové varianty spisovné; b/osa hovorovost-knižnost

/tlučou/ tlukou, tří/tru, řezu/řezi, kryjou/kryjí, neseme/nesem, napnul/napjal, muži/mužové, rameno/rámě, číše/číš, mladý/mlád, bez něj/něho/

Stylisticky zajímavé jsou posuny při vyjadřování mluvnických kategorií jmen/rodu, čísla, pádu/ a sloves /osoby, čísla, .../:

- **rod**: některá substantiva mají dvojí rod, není stylisticky využit nebo nese příznak knižnosti / *ta, ten svízel, hřídle., to,ten kniže, zřídka trojí, př. budižkničemu/*
- některá jména v rodě kolísají - mají rodové dublety, oblastní varianty /*řádek/řádka, brambor/brambora/*
- **pád**: nominativ jmenovací –v admin.stylu /*okres Tábor, město Praha/*
- dativ sdílnost /etický dativ//*To vám byla krása. Já jsem se ti z toho nemohl vzpamatovat./*
- knižní-genitiv záporový /*nemá peněz, nebylo tam ani živáčka/*, genitiv vlastnosti /*muž zavalité postavy/* a genitivní vazba sloves majících současně i akuzativ /*vyžádal si času/*, genitiv srovnávaného předmětu -v public.projevech /*Dvořák úspěšnější Nováka/*, expresivní a knižní je genitiv zvolací /*toho rámusu!/*
- **životnost**: /*dát góla, najít hřібka/* – výrazný expresivní prostředek typic. pro mluv.jazyk
- **osoba/persona**: expresivní použití /*Maminka dá Jeničkovi bonbónek místo Já ti dám../* zeslabování 2.os /*uděláme /myslím tím tebe/ si několik cviků na hrazdě/*
- Onkání a onikání: *Bety, má mne opravdu ráda? Pane komisař, mají slitování...*, - zastaralé
- posun osoby ze 3.na 2.:ve vyjádřeních gnómického charakteru /*nevstoupíš dvakrát do téže řeky*
- **číslo/numerus**: autorský plurál/plurál skromnosti:3.pl. místo 3sg /*a nyní přejdeme k bodu..*
- pluralis maiestaticus –knižní /*My, z Boží milosti český král.../*
- **čas/tempus**: přezens aktuální-co teď právě dělá/*spí, píše, kouří/*, neaktuální- násobná slovesa, neaktuálně užitá přítomní tvary/ *Kouří deset denně, Když píše, kouří, chodívá tam často/*, přezens historický –v mluvených vyprávěních i v uměl.stylu – střídání forem minulého a bud. času.- napětí, vyjádření bud.času přítomným-v mluvené řeči /*Zítřka jedu do Brna/*, bud. čas vyj. i drsný rozkaz /*Budeš zticha!/*, i oznamovacím způsobem /*Mlčet!/*

Stylistika slovních druhů sleduje využívání jednotlivých slovních druhů, např. častý výskyt ukazovacích zájmen v hovorových projevech.

Stylově rozlišené mohou být i varianty **slovotvorné**, např. tvoření jmen s významem původu – konkurence **-an**/neutrální/, **-ák**/hovorová/ /*Liberečák/Liberečan*/, univerbizační jednotky – /*náklad'ák*/-hovorové až nespisovné, multiverbizační pojmenování /*divácká veřejnost, provést analýzu*/ – public., odborný styl

V rovině syntaktické např. protiklad dvojčlenné věty /neutrální/ x větných ekvivalentů a segmentů, parataxe vět je příznačná pro mluvenou, hypotaxe pro písemnou formu, věty podle postoje mluvčího- zvláštní pozornost větám tázacím – řečnické otázky- kontaktní prostředek, polovětné konstrukce /přechodníky atd./, jmenné konstrukce – administr. a publ., – stoupá kondenzace vyjádření, nemotivované odchylky od větné stavby hodnotíme jako stylistické chyby, konstrukční zvláštnosti /motivované/ - jsou stylistickým prostředkem – zopakujte ze syntaxe

V sémantické rovině – informace, které text uvádí, jejich hierarchie a vztahy se využívá synonymie, polysémie... – zopakujte z lexikologie

nejvýrazněji jsou slohově rozvrstveny jednotky slovní zásoby /lexikologie/, územní a sociální diference/dialekty, slang, profesní mluva, argot/ - zopakuj

V kompoziční rovině - výstavba textu/kompozice – uspořádání, vnitřní řád

Otázky se zabývají zejména časovou rovinou – text probíhá a je vnímán v časové ose, ale referuje o skutečnostech, jež mohou probíhat simultánně nebo nejsou vůbec v časové souvislosti, jsou různě významné.... Ve vědomí adresáta se však musí vytvořit ucelený obraz sdělovaného obsahu

Diferenciace a stratifikace národního jazyka

Národní jazyk /český/ představuje soubor výrazových prostředků vymezených územně, uvnitř diferencovaný funkčně, teritoriálně a sociálně

Spisovný jazyk

Nejdůležitější útvar národního jazyka, prestižní jazykový útvar, řídí se kodifikací, má funkci národně reprezentativní, má bohatou variabilitu výrazových prostředků

Je bezpečným pozadím každé naší komunikace, má stále kulturně politickou hodnotu

V praxi považujeme za spisovný jazyk těch uživatelů, kteří se vědomě snaží o spisovný projev, důležitý je tedy **záměr**, jinak bychom museli spisovný jazyk uznat za málem neuskutečnitelný postulat školy

Mluvené projevy realizované spisovnou češtinou reflektují zpravidla **normu** /nikoli přísně kodifikaci/, jsou tolerantní k nespisovným prvkům, jde o **hovorovou češtinu** /je to vlastně soubor prostředků náležející široce chápanému komplexu spisovné češtiny, je to mezistupeň k obecné češtině, místo názvu hovorová čeština se stále častěji uplatňuje slovo standart **Standart** – celospolečenský jazykový útvar, který plní společenské funkce /je spisovný i nespisovný/.

Oficiální, reprezentativní – **spisovná čeština** – standart, která tedy zahrnuje **prostředky hovorové, neutrální** /slohově bezpříznakové/, **knížní**. Není územně ani sociálně omezena.

Má kodifikovanou *normu*: lexikální norma /ve slovnících/, gramatická norma /v mluvnicích/, pravopisná norma /v pravidlech českého pravopisu/, výslovnostní norma /pravidla české výslovnosti/, norma je dynamická

Nejvyšší stádium normotvorného procesu je kodifikace

Kodifikace/uzákonění – písemné zachycení normy, je statická, je to společensky závazné institucionalizované ustanovení, zaujímá se stanovisko k těm jevům, které by mohly dělat uživatelům v praxi potíže, kodifikace pravopisná, tvaroslovná, výslovnostní, lexikální, volnější je rovina syntaktická a stylistická. Na kodifikaci se podílejí jazykovědci, nepřímo představitelé veřejného života, spisovatelé, učitelé, redaktori

Střediskem kodifikace: Ústav pro jazyk český AV ČR, schvalovací řízení učebnic má Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Kodifikační soubory: Pravidla českého pravopisu /akademické i školní vydání, obsahuje i tvaroslovná poučení/,

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost /2.vyd. 1994/, časopis Naše řeč, jazykové koutky Českého rozhlasu /v souborech vydávaných knižně/, jazykové příručky a učebnice schválené ministerstvem, mluvnice – hl. Česká mluvnice Havránka – Jedličky /prosadila se jako kodifikační bez úmyslu autorů/, Výslovnost spisovné češtiny I, II

- oblast publicistiky se odvíjí od spisovného jazyka, ale občas opouští spisovnost, aby byla porušena očekávanost

- literatura trvale a naprosto preferuje spisovný jazyk, ale v mikrosituacích s dialogem ho opouští – evokuje skutečnost

- profesní mluva nemusí být spisovná /mikrosituace v dílnách, kancelářích.../, ale spisovnost používá při prezentaci výzkumu širší veřejnosti

Územní diferenciace /není silná/ - slovní zásoba vymezená místně

Nářečí /dialekty/, např. nářeční ekvivalent pro neutrální slovo peřina: *duchna, svrchnice, devětnice, poduška, velká peřina*/

pokud jsou typická pro celou oblast jsou příp. označována jako **regionalismy /moravismy, čechismy /moravismy: deska x prkno, dědina x vesnice, líčit x bílit, sdělat x sundat, sodovka x limonáda, stolař x truhlář, suk x uzel, vlézt se x vejít se, zavazet x překážet/**

Nářeční slova, která charakterizují skutečnost specifickou pro život v daném regionu se nazývají **etnografismy /např. části kroje: fěrtoch, krpce, kordule/**

dialektismy hl. na Moravě: lašská /slezská/, hanácká /středomoravská/, moravskoslovenská, jsou to **interdialekty** – obsahují řadu menších nářečí

V Čechách se nářečí unifikovala /sjednocovala/ do **obecné češtiny**

městská mluva- ve městech,

běžná mluva -nevyhraněná , smíšená mluva

Sociální diference - poloutvary: nemají zvl. gramatiku, ale vlastní slovník

slang – nespisovné výrazivo zájmové skupiny, velká synonymičnost, jazykové hry, metafory, někdy se drží archaická slova /slechy-uši, běhy-nohy../, často *metafory* /bomba, koule, pecka, sardel –pětka/

profesní mluva – soubor termínů a frází užívaný skupinou zaměstnanců při pracovním procesu, někdy založena na spisovném jazyce, ale v zájmu ekonomie vyjadřování zjednodušení termínů, *univerbizace* /císař – císařský řez, zadlahovat – dát dlahu, pacoš-pacient, kožař – kožní lékař/ , hranice mezi slangem a profesní mluvou mohou splývat

argot /hantýrka/– výrazivo sociálně vyčleněných vrstev/pražská galérka, brněnská plotna/, dříve kvůli utajení výrazů

Slovní zásoba vymezená časovou platností

archaismy: slova, která ustupují novým slovům, *př. drahný-dlouhý čas, anžto-protože, regiment-pluk*

historismy:pojmenování zaniklých historic. skutečností, *př. halapartna, tolar, cech, dráb,*

neologismy: slova, která dosud pevně nezakotvila, postupně příznak novosti ztrácejí: *zviditelnit, zohlednit, sjetina, v souč. slova přejatá z aj*

Slovní zásoba vymezená příznakem expresivnosti

expresivní slovo: vedle pojmenovaného významu obsahuje také citový vztah mluvčího ke skutečnosti

Kladně zabarvená slova: familiární: v důvěrném styku blízkých osob: *miláček, srdíčko*

hypokoristika /domácké obměny jmen/: *Luba, Ála, mamka, synátor*

dětská slova /papat, hamat/, deminutiva /slova zdobnělá/, **eufemismy** /meliorativa/

Záporně zabarvená slova: hanlivá slova /pejorativa: *špicl, šmelinář, slova zveličelá /augmentativa/ psisko, babizna, kusanec* – nemusí ale vždy vyjadřovat záporný význam, **slova zhrubělá** /*tlama, žrát/*, **slova vulgární, dysfemismy**/opak eufemismu/

PROSTŘEDKY

	nespisovné			spisovné		
argotické	nářeční	obecně- české	hovorové	neutrální	knižní	archaické
	slangové					

Slohové postupy

1. Informační slohový postup /prostěsdělovací, oznamovací/ :

Je nejjednodušší, fakta se pouze konstatují, mohou mít i formu výčtu, libovolné pořadí. Větná stavba je málo rozvinutá.

Uplatňuje se v administrativních a prakticky odborných textech, v krátkých žánrech publicistických, při stručných sděleních soukromé komunikace. Užití v krásné literatuře je příznakové

Modifikace informačního slohového postupu:

Modifikace slohových postupů - slohové postupy se modifikují podle stylu textu, v němž jsou využity, označují se většinou souslovími odvozenými od názvů slohových postupů.

Informační slohový postup je využíván hl. v publicistickém a administrativním stylu, je nejméně variabilní, text nebývá rozsáhlý.

Nekontextové útvary: /informace nejsou ve větách, pouhé řazení faktů/ – **telegram, plakát, kontextové ú.** – **zpravodajství**/často modely textu, *př. přijal pozvání, vyměnili si informace, setkání byli dále přítomni.../*, **inzeráty** /dnes nejen oznamovací, ale i získávací funkce/

V administrativě – **oznámení, pozvánky, hlášení.**

V krásné literatuře je informační sl.postup jen omezeně – použití je příznakové

2. Vyprávěcí slohový postup:

zejména ve stylu prostě sdělovacím /jednodušší forma- v běžné komunikaci/, a uměleckém /v rozvinuté formě je základní linií epických žánrů krásné literatury, v níž je doplněn i jinými postupy/ Může se objevit i ve publicistickém stylu a odborném /v pracích populárně naučných/

Do popředí vystupuje časová osa, text je souvislý, subjektivizovaný/uplatňuje se zorný úhel mluvčího/.

Modifikace vyprávěcího slohového postupu:

Běžné vyprávění – vysoká subjektivita, prostá časová linie, často chybí pointa.

Umělecké vyprávění – velmi propracovaná kompozice, časové posuny, různé dějové linie, často doplnění popisnými a úvahovými pasážemi.

Rozsah textu nerozhoduje – román x anekdota.

3. Popisný slohový postup:

Blíží se informačnímu možnou neuspořádaností, liší se rozsahem podávaných informací, fakta se mohou podávat formou výčtu, pořadí informací je v zásadě libovolné, většinou však očekáváme jistý řád umožňující vytvořit představu o popisovaném objektu. Většinou ve 3.sg.přezenta . Vyšší podíl substantiv a adjektiv v textu

Modifikace popisného slohového postupu:

Popis prostý – v denní komunikaci, hlavně znaky diferenční/odlišující od ostatních podobných/, zachycuje znaky podstatné, ale i nápadné.

Popis prostý v krásné literatuře - propracovanější kompozice,

Charakteristika – popis zároveň s hodnocením. **Charakteristika vnější** – zachycuje zevnějšek např.literární postavy. **Charakteristika vnitřní** – zachycení osobnosti, v literárních dílech se rozkrývá většinou na větší ploše postupně. Někdy způsob popisu zevnějšku

naznačuje i vlastnosti. **Charakteristika nepřímá** – na charakter se usuzuje z popisu jednání člověka.

Popis umělecký/ličení – velmi subjektivní, schopnost vidět nově, často v lyrických básních.

Úplný popis – v textech věcných, směřuje k objektivnosti, přesnosti, úplnosti, např. popis znaku ČR

Vědecký popis – je vyjádřeno zařazení objektu, terminologie, neemotivnost, často formalizace – tabulky, grafy.

Prakticky odborný popis - méně formální, popularizační – vystihuje i zajímavé rysy.

Statický popis – minimalizovaná dějovost, v odborných a administrativě.

Dynamický popis – v krásné literatuře, např. místo se popisuje, jak osoba budovou prochází, populární průvodci města, státy.

Popis děje – odráží dějovou linii, od vyprávění se liší tím, že je záznamem pravidelně se opakující nebo opakovatelné činnosti.

Popis pracovního postupu, pracovní návod – často i výčet pomůcek.

4. Výkladový slohový postup

Nejčastěji v odborném stylu /odborné texty/, někdy ve výkladových žánrech publicistických, málo v běžné denní komunikaci, v krásné literatuře minimálně, např. v profesních románech je někdy výkladová pasáž nutná

Zachycuje vnitřní souvislosti sdělovaných faktů, základem závislosti příčinné. Poměrně složitá větná stavba. Subjektivita není žádoucí.

Modifikace výkladového slohového postupu:

Induktivní postup – vychází z analýzy faktů a dochází ke zobecnění a závěrům.

Deduktivní – vychází z definice, dokazuje ji, vysvětluje, často v učebnicích

Výklad vědecký – odborný – popularizující.

Pojednání – přináší nové závěry, názory, ke kterým došel autor analýzou materiálu

5. Úvahový slohový postup

v odborném stylu /v textech vědeckých a odborných – většinou společenské vědy/, v publicistice – esej, v uměleckém stylu - někdy – většinou kladeny do úst postavám, zaujímání postoje k nějaké situaci, události, také v reflexivní lyrice. V běžné komunikaci jen jednotlivé úvahové prvky.

Obsahuje vnitřní souvislosti, příčinné vztahy, proto je někdy zařazován k výkladovému postupu, ale je zde mnohem větší subjektivita

Modifikace úvahového slohového postupu

Úvahový text odborný - úvahové pasáže v úvodu a závěru větších odborných textů– zvažuje argumenty, analyzuje, dochází k obecně platným závěrům, čtenář je aktivizován/ rozdíl x výkladu/.

Úvahový text umělecký - prostředek poetizace textu, je subjektivnější, nevyčerpává problematiku, často nedochází k řešení, jen nastoluje otázky, naznačuje.

Slohové útvary

Konkrétní, formálně i obsahově uzavřené celky. Mívají ustálenou kompozici/stavbu i rozsah, př. povídka x román, jazykovou stránku. Jsou obsahem učebnic slohu, předmětem výuky. Slohové útvary uměleckého stylu jsou označovány jako žánry.

Počet ani charakter slohových útvarů není stálý, mění se s rozvojem komunikačních potřeb. Velký zájem veřejnosti o praktické příručky učící tvorbě různých typů textu.

Horizontální členění textu - začátek, střední část, závěrečná část. V psaném textu i členění na odstavce, kapitoly – obsahově jednotné. Patří sem titul, modely titulů jsou proměnlivé v závislosti na žánru i době. Členění: název, motto, předmluva, úvod, stať, shrnutí, závěr, doslov, prolog, epilog. Podle žánrů některé části redukovány a naopak. Patří sem i rozdělení informací do souvětí a jednotlivých vět – podíl jednoduchých vět a souvětí, typy souvětí, průměrná délka vět. Také členění básní na sloky a verše.

název: v minulosti často vznikl podle počátečních nebo závěrečných slov textu, podle toho rozlišujeme incipit a explicit, v pozdějším období byl oblíbený tzv. obsahový titul /bylo v něm vyjádřeno co nejvíce informací z obsahu literárního díla/ - např. Komenský, v dalším období se tvořil podle hlavní postavy literárního díla, ještě později se zkracoval, vedle hlavního názvu se užívalo tzv. podtitulku

motto: heslo, je to nejčastěji citát uvozující celistvý text, má k textu významový vztah

prolog: vstupní text, může naznačit hlavní myšlenku díla nebo vyjádřit obecně platné názory.

epilog: závěrečný text, prostředek určitého ponaučení, souvisí obsahově s jádrem díla

Vertikální členění textu – odráží hierarchii jednotlivých informací a vazbu mezi nimi, liší se podle funkčního stylu – informace podstatné a doplňující, v uměleckých textech různá pásma děje, změny autorské perspektivy, rozlišení řeči autora a postav.

Koherence - jednota obsahu, tematická návaznost

Kohéznost textu – výrazová spojitost (styl, navazování jednotlivých vět nebo odstavců, i po stránce gramatické)

Patří sem odkazy k textu, v uměleckých textech je jednotícím prvkem např. využití synonym, citáty, parafráze a narážky na jiný text.

Členění mluvených projevů – na počátku a na konci prostředky navazující a posilující kontakt s adresátem, paralingvální a extralingvální prostředky, často opakování informací, komunikační pauzy, problematikou se zabývá fonetika a fonologie.

Komplexy komunikátů – jednotlivý text vstupuje do řady dalších textů, navazuje na ně obsahově i formálně, př. texty jednoho autora, dialog. Rysy dialogů – polemika, interview, rozhovor, debata. Problematika v popředí lingvistických zájmů.